

# Afkortingen

AKW	Algemene Kinderbijslagwet
AMW	Algemeen Maatschappelijk Werk
ANW	Algemene Nabestaandenwet
AOW	Algemene Ouderdomswet
AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten
BIK	Wet normering buitengerechtelijke incassokosten
BJZ	Bureau Jeugdzorg
BKR	Bureau Krediet Registratie
BNP	bruto nationaal product
BSN	burgerservicenummer
CAD	Consultatiebureau voor Alcohol en Drugs
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CIZ	Centrum Indicatiestelling Zorg
CJIB	Centraal Justitieel Incasso Bureau
CPB	Centraal Planbureau
CVZ	College voor zorgverzekeringen
CWI	Centrum voor Werk en Inkomen (oud)
DNB	De Nederlandsche Bank
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
EvK	Exploot van Kennisgeving
GBA	Gemeentelijke Basisadministratie
GGZ	geestelijke gezondheidszorg
GSD	Gemeentelijke Sociale Dienst
hovj	hulpofficier van justitie
IOAW	Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers
IOAZ	Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen
LPISHV	Landelijk Platform Integrale Schuldhulpverlening
LSES	lage sociaaleconomische status
Nibud	Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting
NVVK	Nederlandse Vereniging voor Volkskrediet

OZB	Onroerendezaakbelasting
PBE	practice based evidence
PGB	persoonsgebonden budget
PVB	persoonsvolgend budget
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
SHV	schuldhulpverlening
SJD	Sociaal-Juridische Dienstverlening
SLA	Service Level Agreement
SVB	Sociale Verzekeringsbank
SZW	Sociale Zaken en Werkgelegenheid
TGH	taakgerichte hulpverlening
UWV	Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen
WA	wettelijke aansprakelijkheid
Wajong	Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten
WAO	Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (oud)
Wet Bopz	Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen
Wft	Wet op het financieel toezicht
WGS	Wet gemeentelijke schuldhulpverlening
WHW	Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek
WIA	Wet Werk en inkomen naar arbeidsvermogen
WIJ	Wet investeren in jongeren
WIW	Wet inschakeling werkzoekenden (oud)
Wmo	Wet maatschappelijke ondersteuning
WSNP	Wet schuldsanering natuurlijke personen
Wulbz	Wet uitbreiding loondoorbetalingsplicht bij ziekte
Wvlz	Wet verlenging loondoorbetalingverplichting bij ziekte
WW	Werkloosheidswet
WWB	Wet Werk en bijstand
ZV	ziektekostenverzekering
ZW	Ziektewet (oud)
zzp'er	zelfstandige zonder personeel

# Woord vooraf en dankwoord

In 2007 verscheen de eerste editie van *Handboek schuldhulpverlening*. De uitgeverij was aanwezig op een infomarkt in de Haagse Hogeschool, waar ik als docent werkzaam was en nog steeds ben. Op de uitdaging om een boek over schuldhulpverlening te schrijven ben ik toen aarzelend ingegaan. Het schrijven van een boek is immers iets anders dan over het desbetreffende thema lesgeven. Gaandeweg het schrijven werd ik steeds enthousiaster over het onderwerp van dit boek. Voor je ligt inmiddels de derde geactualiseerde versie van dit handboek. Bij de eerste druk heb ik mijn kennis voornamelijk gehaald uit mijn praktijk als schuldhulpverlener bij een organisatie voor Algemeen Maatschappelijk Werk. In 2008 heb ik deze baan beëindigd en ben ik voltijds aan de slag gegaan in het onderwijs.

Vanaf 2012 werk ik een ochtend per week wederom in het werkveld van de schuldhulpverlening, maar nu als vrijwilliger in een team van sociaal raadslieden bij de schuldhulpverleningsorganisatie in Amersfoort, waardoor ik weer volop kan putten uit praktijkcasussen. Voor deze druk heb ik daar dankbaar gebruik van kunnen maken. Waardevol is dat ik vanuit mijn praktijkervaring als schuldhulpverlener aan den lijve heb mogen ondervinden hoe belangrijk het is goed methodisch te kunnen werken. Methodisch werken behelst nog steeds doelgericht, systematisch en planmatig werken.

Bij schuldhulpverlening is dit van onschatbare waarde, omdat de structuur van het hele traject niet altijd even doorzichtig is en vaak lang duurt. Tijdens de schuldhulpverlening gebeurt er heel veel waar cliënt en schuldhulpverlener niet altijd grip op hebben. Daarbij is de materie complex en is er vaak sprake van een crisis.

Voor deze geactualiseerde derde druk heb ik uiteraard de actualiteit rond schuldhulpverlening opgenomen en is met name het werkmodel – als laatste deel in dit boek – flink verbeterd en bruikbaar gemaakt. Tevens is net als bij de vorige druk mijn missie, naast de studenten, ook de werkers in het werkveld van het sociaal-agogisch werk met dit handboek aan te spreken. Ik hoop hen aan te sporen hun eigen handelen en werkveld kritisch onder de loep te nemen en hun nieuwe inzichten mee te geven over de rol en positie van de schuldhulpverlener. Voor hen, maar natuurlijk ook voor de aanstaande

sociaal werker, is vooral het laatste deel van dit boek over het werkmodel interessant.

Wat betreft de student, is het geen eenvoudige klus om zonder praktijkervaring enig zicht te krijgen op de complexe wereld die schuldhulpverlening heet. Het zwaartepunt van dit handboek ligt daarom voornamelijk op het verwerven van inzicht en het ontwikkelen van een eigen visie en missie. Het ontwikkelen van vaardigheden zal vooral later in een stage of werkervaring plaatsvinden.

De student krijgt met dit handboek een methodiek schuldhulpverlening aangereikt. Deze methodiek draagt veel andere methodieken in zich door de complexiteit van het hele hulpverleningsproces. Voor een opleiding is het daarom raadzaam goed na te denken over de vraag waar in het curriculum schuldhulpverlening het beste kan worden opgenomen, het liefst nadat de student met de andere methodieken heeft kennisgemaakt.

Het uitgangspunt van dit boek is dat schulden bijna altijd een immateriële component bevatten, waarvoor volop aandacht moet zijn om niet alleen het financiële probleem op te lossen, maar ook de oorzaak ervan aan te pakken.

Voor het herschrijven van dit boek ben ik als eerste Marc Appels van Boom Lemma uitgevers dankbaar voor zijn waardevolle begeleiding, en William Jacobs, die mij heeft voorzien van veel waardevolle informatie en correcties. Mijn dank gaat verder uit naar de volgende personen die een belangrijke bijdrage hebben geleverd bij het meelesen van deze druk: Jaap-Jan Broer, Henk Kroon, Loes Meijs en Davey Daemen.

Marcel Sem Kok  
Amersfoort, voorjaar 2014

# Inhoud

Voorwoord	17
Inleiding	21
<b>Deel I</b> <b>Visie op geld en schulden</b>	<b>25</b>
Inleiding	27
<b>1</b> <b>Geld</b>	<b>31</b>
1.1 Inleiding	31
1.2 Geld als sociaal verschijnsel	31
1.3 Geld als economisch verschijnsel	33
1.4 De geschiedenis van het geld in Europa	34
1.5 Steenrijk	37
<b>2</b> <b>Jouw eigen financiën</b>	<b>41</b>
2.1 Inleiding	41
2.2 Voeren van een financiële huishouding	41
2.3 Het kasboek, de uitgangspunten	42
2.4 Leren begroten	47
2.5 Geld lenen	50
2.6 Te weinig inkomen of niet kunnen omgaan met geld?	50
2.7 De cultuur van het kapitaal	51
2.8 Sparen en lenen: enkele feiten	59
<b>3</b> <b>De cultuur van de armoede</b>	<b>65</b>
3.1 Inleiding	65
3.2 Definitie van armoede	65
3.3 Nieuwe armen	66
3.4 Diffuse samenleving	69

3.5	Armoede en financiële problemen	70
3.6	Gedrags- en cultuurverklaringen	70
3.7	Modellen van sociale stratificatie	71
3.8	De onrendabele	74
3.9	Het Muskensbrood	75
3.10	Toen God uit Jorwerd verdween	75
3.11	Armoedebenadering	77
3.12	Kaders van kritische reflectie	78
3.13	Zelfsturend Nederland	81

## **Deel II    Schulden, schuldenaren, schuldeisers en schuldhulpverleners: wie, waar en hoe** **83**

### **Inleiding** **85**

<b>4</b>	<b>Oriëntatie op het werkveld</b>	<b>87</b>
4.1	Inleiding	87
4.2	Het beleid van de organisatie: visie en missie	87
4.3	Beleidsplannen	88
4.4	Het werkgebied	90
4.5	Netwerk	90
<b>5</b>	<b>De hulpvrager</b>	<b>93</b>
5.1	Inleiding	93
5.2	Drie casussen	93
5.3	Het continuüm van keuzes	97
5.4	Relationele en publieke normen en waarden	100
5.5	Socialisatie	102
5.6	Motivatie als voorwaarde of als werkdoel?	103
5.7	Oorzaak en gevolg bij schulden	107
5.8	Causaal verband schulden en psychosociale problematiek	109
5.9	Consumentisme en kredietsamenleving	112
5.10	Risicofactoren en kwetsbare groepen	114
5.11	Definities van financiële problematiek	124
5.12	Categorisering van schulden	125
5.13	Coping	129

<b>6</b>	<b>De schuldeisers</b>	<b>133</b>
6.1	Inleiding	133
6.2	Schuldeisers	133
6.3	Wanneer is er sprake van een schuld?	139
6.4	Het niet betalen van rekeningen	139
6.5	Het ontstaan van betalingsachterstanden	140
6.6	Het incassobureau en de (gerechts)deurwaarder	141
6.7	Beslaglegging	147
6.8	Huisuitzetting	148
6.9	Banken en lenen	151
6.10	Het Dirk Scheringa-imperium	156
6.11	Uitgestelde betalingen en postorderbedrijven	159
<b>7</b>	<b>De schuldhulpverlener en samenwerkingspartners</b>	<b>161</b>
7.1	Inleiding	161
7.2	De rol van de gemeente	161
7.3	De schuldhulpverlener	162
7.4	Samenwerkingspartners	164
7.5	Integrale schuldhulpverlening	170
7.6	Handreiking Integrale Schuldhulpverlening: kern- en ketenpartner	171
<b>Deel III Landelijke beleidskaders en inkomensondersteunende voorzieningen</b>		<b>177</b>
<b>Inleiding</b>		<b>179</b>
<b>8</b>	<b>Raamwerk van het socialezekerheidsstelsel</b>	<b>181</b>
8.1	Inleiding	181
8.2	De geschiedenis van ons socialezekerheidsstelsel	181
8.3	Het socialezekerheidsstelsel	184
8.4	Methodische aanpak van de casus	190
8.5	Loon uit arbeid	192
8.6	Inkomen vanuit een uitkering	195
8.7	Overige inkomstenbronnen	201
<b>9</b>	<b>Landelijke beleidskaders</b>	<b>205</b>
9.1	Inleiding	205
9.2	Gemeentelijke regierol	205
9.3	Bureau Krediet Registratie	212

9.4	Wet op het financieel toezicht (Wft) en Autoriteit Financiële Markten	212
9.5	Wettelijke regelingen	214
9.6	Nederlandse Vereniging voor Volkskrediet en sociaal bankieren (NVVK) en Landelijk Platform Integrale Schuldhulpverlening (LPISHV)	216
9.7	Fondsen	217
9.8	Asielzoekers, vluchtelingen en mensen met een tijdelijke verblijfsstatus	218

#### **Deel IV Een visie van schuldhulp verlenen op de professie van het social work** **221**

##### **Inleiding** **223**

<b>10</b>	<b>Ontwikkeling van schuldhulpverlening: van taak naar methodiek</b>	<b>225</b>
10.1	Inleiding	225
10.2	Visies van schuldhulpverleningsorganisaties	225
10.3	Ontwikkelingen in de schuldhulpverlening	226
10.4	Visie op schuldhulpverlening	229
10.5	De functie van de schuldhulpverlener	234
10.6	Schuldhulpverlening als integrale interventie	235
10.7	Participatie	237

#### **Deel V De methodiek integrale schuldhulpverlening** **239**

##### **Inleiding** **241**

<b>11</b>	<b>Opbouw van de methodiek integrale schuldhulpverlening</b>	<b>243</b>
11.1	Inleiding	243
11.2	Vaststaande methodiek of methode	243
11.3	De plaats van psychosociale hulpverlening	246
11.4	Overige kerntaken en methodieken	248
11.5	Preventieve activiteiten	259
11.6	Huisbezoek	261
11.7	Het voortraject	261
11.8	Problematische en niet-problematische schulden	263



11.9	Het minnelijk en wettelijk traject	267
11.10	Kredietbanken en andere schuldsaneerders	269
11.11	Schuldhelpverlening en zelfstandigen	277
11.12	Vertrouwen en relatieopbouw	279
11.13	Attitude en bejegening	280
11.14	Motivatie en activeren	281
11.15	Hulpverleningsruimte	287
11.16	Nogmaals op een rij	288

## **Deel VI Het werkmodel integrale schuldhelpverlening social work 291**

### **Inleiding 293**

#### **12 De opbouw van het werkmodel 295**

12.1	Methodisch werken	295
12.2	Twee hoofdmodellen van een werkmodel schuldhelpverlening	297
12.3	Stap 1: de aanmelding	302
12.4	Stap 2: het aanmeldgesprek	304
12.5	Stap 3: het intakegesprek	310
12.6	Stap 4: de intakebespreking	318
12.7	Stap 5: het adviesgesprek	318
12.8	Stap 6: het hulp- of bemiddelingsplan	323
12.9	Stap 7: uitvoering en bewaken	331
12.10	Stap 8: evaluatie	352
12.11	Casus	354
12.12	Het intakegesprek is niet statisch	355
12.13	Niet iedereen is te helpen	355

#### **Bijlagen 359**

Bijlagen 1A tot en met 1D: voorbeeldbrieven	359
Bijlage 2: Fictief voorbeeld van een standaard schuldhelpverleningscontract	363

#### **Internetsites 365**

#### **Literatuur 367**

#### **Register 371**

#### **Over de auteur 375**



# Voorwoord

Van 2002 tot en met 2008 ben ik werkzaam geweest als maatschappelijk werker. In 2005 startte ik een project schuldhulpverlening voor een gemeente op de Veluwe. Sinds 2005 doceer ik aan de Haagse Hogeschool onder andere het vak schuldhulpverlening en vanaf 2008 ben ik volledig werkzaam binnen het onderwijs.

Binnen het social work is schuldhulpverlening (SHV) een lastig vak omdat het moeilijk te positioneren is binnen het sociale veld, maar tegelijkertijd hier wel onderdeel van is. Daarbij komt dat SHV bij veel werkers niet geliefd is, omdat de uitvoering in veel gevallen complex is en het resultaat vaak moeilijk meetbaar. Daarbij haakt een groot deel van de cliënten tijdens de hulpverlening af. Hogescholen bieden SHV binnen sociaalagogische opleidingen vaak aan als onderdeel van materiële hulpverlening en niet altijd als zelfstandige methodiek op zich. Dit boek kan worden gebruikt om SHV als apart vak én om als methodiek aan te bieden. De tendens is wel dat de nodige opleidingen inmiddels minors schuldhulpverlening ontwikkelen of hebben ontwikkeld en hierin samenwerking zoeken met andere opleidingen binnen het sociale professioneveld.

Voor social workers ligt het zwaartepunt van de methodiek SHV in het voortraject en bij het casemanagementschap en niet bij het saneren van problematische schulden. De methodiek richt zich op wat zij in de praktijk bij SHV het meest doen, namelijk de cliënt *begeleiden* bij financiële problemen, het werken aan het aanpakken van de *oorzaken*, het samen met de cliënt houden van overzicht over het totale traject en de afstemming, ofwel het voeren van casemanagement.

Als schulden problematisch worden, dan houdt de social worker meestal op met het zelf actief aanbieden van oplossingen voor financiële problemen. Vanaf hier begeleidt hij de cliënt om een saneringsregeling aan te vragen. Hij treft deze schuldsanering niet zelf. Meestal doet de gemeentelijke krediet- of stadsbank dit en de laatste jaren ook steeds meer 'particuliere organisaties'. De kracht van de social worker ligt in het signaleren, voorkomen, begeleiden, het samenwerken met andere instanties en het bieden van psychosociale hulp om

de oorzaken van de financiële problemen aan te pakken. De belangrijkste taak is waarschijnlijk nog wel, zoals al gezegd, het bieden van casemanagement.

Binnen SHV gaat het vaak over armoede. Schulden en armoede worden vaak in één adem genoemd. Blijkbaar zijn deze twee begrippen onlosmakelijk met elkaar verbonden. Anno 2012 zijn er ruwweg tussen de 320.000 en 520.000 mensen die problematische schulden hebben en tussen de 700.000 en 950.000 mensen die een kans lopen op problematische schulden (Panteia, research voor beleid, 2012). Daarbij verandert ook de doelgroep de laatste jaren: er zijn meer mensen met een modaal of bovenmodaal inkomen die met (problematische) schulden te maken krijgen.

Een belangrijk doel van dit boek is dat de student visie krijgt op en inzicht verwerft in het totale SHV-proces. Waar het gaat om het ontwikkelen van vaardigheden of handelingsstrategieën, zijn deze voornamelijk gericht op de complexiteit van het maatschappelijk karakter van de problemen die de schuldhulpverlener tegenkomt.

Met dit boek hoop ik dat het hbo SHV als een echte methodiek aan studenten zal aanbieden, omdat ik ervan overtuigd ben dat schuldhulp verlenen om specifieke kennis en vaardigheden vraagt. Overigens wil ik hier wel de kanteekening bij maken dat schuldhulpverlening naast het gebruiken van een methodiek nadrukkelijk ook vraagt om de inzet van de common factors (De Vries, *Wat werkt?*, 2009) vanuit het maatschappelijk werkmodel. Hier wordt in dit handboek ruimschoots aandacht aan besteed. Sinds de tweede druk van dit handboek is in het laatste deel een methodiek opgenomen, die voor deze druk – na de nodige evaluaties onder studenten en door middel van praktijkervaring – op cruciale punten is herzien.

Er zijn nog twee andere redenen waarom ik vind dat SHV als een echte methodiek benaderd zou moeten worden:

1. In het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) is het van belang dat de social worker zichzelf goed kan profileren en duidelijk kan laten zien wat zijn producten en diensten zijn. Gaat het om SHV, dan is er binnen gemeenten vaak veel mogelijk omdat, op een aantal aspecten van de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening (WGS) na, de werkwijze redelijk open ligt. Hoe beter de social worker en de organisatie van waaruit hij werkt dit weten, des te beter zij zich hierin kunnen profileren. Het toepassen van de methodiek SHV kan hiertoe bijdragen. Het spreekt voor zich dat het belangrijk is dat opleidingen hierbij aansluiten. Gesprekken tussen het werkveld en de opleiding over SHV zijn hard nodig om studenten goed voor te bereiden en om aan de praktijk bekwame schuldhulpverleners af te leveren.

2. Er zijn steeds vaker geluiden dat social workers eigenlijk niet goed toegerust zijn voor SHV. De grootste kritiek is dat zij zich te veel bezighouden met psychosociaal hulpverleners en dat er te weinig financieel-technische kennis is. De cliënt zou te veel in de watten worden gelegd en er zou niet voorwaardelijk genoeg worden gewerkt. Tevens speelt mee dat de samenwerking tussen organisaties van maatschappelijk werk en bureaus voor schuldhulpverlening niet altijd even goed verloopt. Met de methodiek SHV kunnen social workers aantonen wat hun meerwaarde is in SHV.

Helaas is er nog geen empirisch onderzoek gedaan naar deze methodiek. Het zou waardevol zijn als de effectiviteit hiervan zou worden gemeten. Gelukkig zien we dat steeds minder schuldhulpverlening enkel als schuldsanering wordt benaderd, omdat het besef doordringt dat niet iedereen (op dit moment) hiervoor zagezegd 'saneringsrijp' is. De laatste jaren zijn er meerdere producten en diensten in de schappen van de schuldhulpverlening zichtbaar, maakt het klantprofiel opmars en is er meer aandacht voor de achterliggende psychosociale problemen.

Dit boek wil vooral benadrukken dat SHV ook een preventief aspect heeft en meer is dan alleen het oplossen van financiële problemen. SHV heeft altijd een organisch verband met sociale problematiek en daarom is zowel een instrumenteel-technische als een psychosociale benadering nodig.

Voor de leesbaarheid heb ik gekozen voor 'hij'. Hier kan natuurlijk ook 'zij' worden gelezen. Ik gebruik bewust de term social worker of sociaalagogisch werker omdat het hele sociale veld te maken heeft met mensen met financiële problemen. De maatschappelijk werker echter zal de meer primaire hulpvragen tegenkomen. In eerste instantie is dit handboek dan ook op hen gericht. Alle gebruikte eigennamen in het boek zijn fictief.



# Inleiding

Waarom dit boek over schuldhulpverlening? Ten eerste omdat social workers en in het bijzonder maatschappelijk werkers nogal eens geconfronteerd worden met cliënten die zich melden met de vraag om hulp bij financiële problemen. Andere werkers, zoals sociaalpedagogische hulpverleners en cultureel-maatschappelijk werkers, maar ook verpleegkundigen of andere beroepen die opereren in het sociale veld, komen regelmatig vragen rond financiële problematiek tegen, zij het vaker tegen de achtergrond van andere hulpvragen. In sommige steden bleek de afgelopen jaren ruim 35% van de aanvragen bij het Algemeen Maatschappelijk Werk te bestaan uit financiële problematiek, dus uit schulden als primaire vraag. Ten tweede om de student een methodiek aan te reiken die zo goed mogelijk past bij het competentiegericht leren. Uiteindelijk gaat het erom dat kennis, inzicht, houding en vaardigheden zo veel mogelijk met elkaar worden gecombineerd.

Wat is er te vinden in dit boek? De nadruk ligt op het methodisch handelen in het voortraject gezien vanuit het casemanagementschap en minder op specifiek financieel-technische handelingen die plaatsvinden rondom een schuldsaneringsproces. Daarom is dit boek ook niet compleet en belicht het lang niet alle – met name – financieel-technische aspecten. Daarvoor zijn andere studieboeken op dit terrein meer geschikt. Dit boek is uitdrukkelijk niet bedoeld voor sociaal-juridische dienstverleners die alle ins en outs dienen te weten rond het tot stand laten komen van een minnelijk traject fase 2 of hoe zij bijvoorbeeld alle aspecten van budgetbeheer kunnen toepassen. Dit boek is bedoeld voor sociaalagogisch werkers die, daar waar zij kunnen en mogelijkheden zien, zelf de cliënt nog kunnen helpen op financieel gebied en goed weten hoe het hele proces van schuldhulpverlening eruitziet. Wie goed en effectief als sociaalagogisch werker schuldhulp wil verlenen, moet dus in staat zijn het proces op micro-, meso- en macroniveau goed te begrijpen en daar waar mogelijk eigen methodische interventies te plegen. Hoe dit te doen, daar gaat dit boek over.

Hoe is dit boek opgebouwd? Met dit boek kan ervoor worden gekozen SHV als een complete module aan te bieden. De segmenten van de landelijke opleidingskwalificaties ofwel de competenties waartoe de opleiding opleidt, zijn

voor dit boek als uitgangspunt genomen. Het gaat om de segmenten hulp- en dienstverlening aan cliëntsystemen, werken in en vanuit een arbeidsomgeving en werken aan je eigen professionaliteit. Bij dit alles staat de vorming van de eigen persoonsopvatting van de student centraal.

Dit boek is gericht op het competentiegericht leren. Dit betekent dat de student zich naast het verwerven van kennis ook vaardigheden en houdingsaspecten eigen maakt. Hiertoe biedt elk hoofdstuk oefeningen en opdrachten. Van de student wordt verwacht dat hij niet alleen leert werken met de methodiek, maar ook inzicht krijgt in zijn rol en positie als SHV'er.

In deze derde druk is vooral de methodiek, vindbaar in het laatste deel, verbeterd en gebruiksvriendelijker geworden.

In dit handboek tref je aan:

- *Persoonsopvatting en casussen van drie jongeren met schulden*  
In het eerste deel gaat de student aan de slag met het in kaart brengen van zijn eigen financiën en krijgt hij een beeld van de (historische) context rond schulden. Tevens wordt aandacht besteed aan een drietal studenten die kampen met schulden.
- *Typologie van schuldenaren en schuldeisers*  
In deel II maakt de student kennis met een typologie van schuldenaren én schuldeisers. In dit deel gaan persoonsopvatting en methodiek samen. Wat is er te zeggen over doelgroepen van mensen met financiële problemen? Wie zijn de schuldeisers en hoe kunnen we hen beiden typeren? Verder komen de rol en positie van de SHV'er in de organisatie aan bod.
- *De methodiek schuldhulpverlening*  
Het laatste deel gaat over de methodiek zelf. Welke kennis en vaardigheden heeft de SHV'er nodig en met welke (kern)partners werkt hij samen?
- *De social worker als schuldhulpverlener*  
In het vierde deel besteed ik aandacht aan het beroep van social worker. Hoe kijkt men binnen het social work tegen schuldhulpverlening aan en hoe ziet de toekomst eruit?
- *Ondersteunende wetten en kaders*  
In het derde deel staan ondersteunende wetten en kaders centraal die onontbeerlijk zijn voor de schuldhulpverleningspraktijk.
- *Werkmodel schuldhulpverlening*  
In het zesde en laatste deel is het werkmodel schuldhulpverlening voor social workers te vinden, dat gericht is op het voortraject van schuldhulpverlening.



Dit boek gaat over de vraag wat de social worker of sociaalagogisch werker aan kennis en vaardigheden in huis moet hebben om mensen met financiële problemen vanuit hun eigen expertise te kunnen helpen. Er bestaat nog niet één algemeen geaccepteerde methodiek SHV. Dit boek doet een poging zo'n methodiek voor de werker aan te reiken. De kern hieruit is dat SHV altijd een samenspel is van financiële en psychosociale hulp en integraal samenwerken met andere partners.

*Website bij het boek*

Bij dit boek hoort ook een website: [www.methodiekshv.nl](http://www.methodiekshv.nl). Op deze website staan onder andere actuele zaken rond schuldhulpverlening en voor docenten een aantal voorbeeldtentamens.



# Deel I

## Visie op geld en schulden





# Inleiding

Voordat je iets gaat leren over de methodiek schuldhulpverlening, maak je kennis met verschillende aspecten van geld. In dit deel laten we je expliciet stilstaan bij verschillende visies op geld en we beginnen bij wat geld voor jou betekent. Hoe scherper jij je eigen visie hierop hebt gevormd en hoe zorgvuldiger en bewuster je zelf kunt omgaan met geld, hoe beter je in staat bent schuldhulp te verlenen.

## *Nederlanders zijn financiële nitwits*

*Van onze redactie economie*

**Met de financiële kennis en vaardigheden van de Nederlandse bevolking is het niet best gesteld. Dit blijkt uit een onderzoek van De Nederlandsche Bank.**

In een enquête onder 1500 mensen die in hun gezin de financiën beheren, werden vijf eenvoudige vragen gesteld over rente en inflatie. Slechts 40% van de ondervraagden wist op alle vragen het juiste antwoord. Op acht, eveneens simpele vervolgvragen over beleggen had zelfs niet meer dan 6% alle antwoorden goed.

Uit het gisteren in het tijdschrift *Kwartaalberichten* gepubliceerde onderzoek van De Nederlandsche Bank (DNB) blijkt uiteraard dat hoger opgeleiden vaker op alle financiële vragen het juiste antwoord geven dan laagopgeleiden. Verrassend is echter dat zelfs onder mensen met een afgeronde universitaire studie toch niet meer dan twee derde alle antwoorden goed heeft.

Ook scoren vrouwen op deze financiële vragen aanzienlijk slechter dan mannen. 'Dit hangt mogelijk samen met een verschil in belangstelling voor financiële zaken, een aspect dat in de enquête niet is meegenomen', aldus DNB.

De bank signaleert 'toenemende bezorgdheid' over de financiële kennis onder de bevolking. Die zorg is ingegeven door de sterke stijging van hypothecaire schulden

van gezinnen, en de geringe kennis over de eigen pensioenopbouw. Een andere ontwikkeling is dat burgers ook steeds meer zelf verantwoordelijk worden gesteld voor het nemen van beslissingen met mogelijk grote financiële consequenties. Dat gebeurt door de grotere keuzevrijheid, zoals inzake levensloopregelingen. En dat ook nog tegen de achtergrond van een terugtrekkende overheid op het gebied van sociale verzekeringen en vroegpensioenen.

(Bron: *Trouw*, 15 juni 2006)

De competenties waaraan je in dit deel werkt:

Je hebt kennis van en inzicht in wat we onder geld verstaan en wat de cultureel-historische waarde ervan is. Daarbij heb je vaardigheden opgedaan om een financieel huishouden inzichtelijk te maken en je bent in staat een begroting te maken en een kasboek bij te houden.

De doelen van dit deel:

- Je kunt verwoorden en beschrijven wat de oorsprong van geld is en wat geld betekent voor zowel individuele mensen als op hoofdlijnen voor de maatschappij.
- Je kunt iets zeggen over de cultureel-historische waarde van geld in de afgelopen eeuwen in Nederland.
- Je kunt beschrijven wat jij verstaat onder verantwoordelijk omgaan met geld en door het bijhouden van een kasboek heb je de vaardigheden hiervoor aangetoond.
- Je hebt door het bijhouden van een kasboek laten zien dat je over de vaardigheden beschikt om een begroting te maken en je uitgaven in kaart te brengen.
- Je kunt verwoorden wat jouw visie is op geld lenen.
- Je kunt beschrijven waarom religieuze stromingen iets zeggen over het thema 'geld lenen'.
- Je kunt vertellen wat we verstaan onder de 'vrijmarkteconomie' en wat jouw mening daarover is. Je kunt beschrijven wat armoede en financiële problematiek met elkaar te maken hebben en wat jij hiervan vindt.

- Je kunt de visie op armoede verwoorden en beschrijven die we vinden in verschillende gedrags- en cultuurverklaringen.
- Je kunt een beschrijving geven van de verschillende modellen van sociale stratificatie.
- Je kunt een definitie van armoede geven.
- Je kunt een beschrijving geven van kaders van kritische reflectie.





## 1.1 Inleiding

Voordat je iets zinnigs kunt zeggen over de methodiek van schuldhulp verlenen, is het goed eens te onderzoeken hoe jij en jouw naaste omgeving tegen geld aankijken. Stinkt geld? Krijg je er zwarte handen van? Hoe staat het met jouw financiële kennis en vaardigheden?

## 1.2 Geld als sociaal verschijnsel

Geld is in de loop der jaren nogal veranderd. Een aantal generaties terug bestond geld enkel uit klinkende munt en grote biljetten. Mensen zagen zo'n honderd jaar geleden amper papiergeld ofwel muntbiljetten. De meeste producten kon je betalen met muntgeld. Papiergeld gebruikte men alleen voor heel grote aankopen. Muntbiljetten waren er alleen om 'tegen betaling aan toonder' goud te krijgen uit De Nederlandsche Bank (DNB). Althans, dit was de gedachtegang achter het papiergeld, maar ook muntgeld vertegenwoordigt eigenlijk een 'te goed'. Iedereen kent wel dat verhaal van hoe het ooit eens begonnen is voordat er geld was, dat mensen goederen of producten tegen elkaar ruilden. Het is maar de vraag of dat echt ooit zo is gegaan. Wel is bekend dat samenlevingen in het Midden-Oosten van meer dan 3000 jaar geleden onderlinge 'sociale verplichtingen' tegenover elkaar hadden. Hier kwamen ook de eerste steden op, die wij hier in het westen toen nog amper kenden. In ons land leefden toentertijd waarschijnlijk vooral mensen in stamgroepen bij elkaar en zij waren zo goed als zelfvoorzienend. In Griekenland – met Athene als stadsstaat – maar dus ook in het Midden-Oosten (nu Irak, Iran en delen van Turkije) waren voor onze gangbare jaartelling al steden waar men geld gebruikte. Zo'n 2500 jaar geleden was voor zover bekend Athene de enige stadsstaat ter wereld met een monetaire samenleving, dus waar geld een geaccepteerd sociaal verschijnsel was.

Zoals gezegd vertegenwoordigt geld iets anders dan het geld zelf en nog belangrijker is dat de meeste transacties niet eens gebeuren door middel

van fysiek geld. Ongeveer 90% van de Amerikaanse en 70% van het Britse transacties zijn niet gebaseerd op fysiek geld (Martin, 2013). De kern van geld is eigenlijk niets meer dan een meeteenheid waarbij we continu schulden vereffenen door een bepaalde hoeveelheid geld een bepaalde waarde toe te kennen die overeenkomt met het product dat we kopen. Daarmee is geld niets meer dan een ruilmiddel dat pas goed werkt als er voldaan wordt aan twee belangrijke voorwaarden die zorgen voor kredietwaardigheid:

1. Er is sociale en politieke stabiliteit.
2. Deze stabiliteit is weer afhankelijk van het algemeen vertrouwen in het geld door de gebruiker ervan.

Met kredietwaardigheid bedoelen we dus dat het middel ‘geld’ door iedereen voldoende wordt geaccepteerd om als ruilmiddel te gebruiken zonder dat het geld zelf als metaal of papier die waarde in zich heeft. Daarmee is geld een sociaal geaccepteerd verschijnsel geworden. Er wordt zelfs zoveel waarde aan gehecht dat mensen geld reduceren tot een enkele dimensie, wat wil zeggen dat alleen door het enkele feit dat mensen geld bezitten, zij zich al rijk rekenen. Filosoof Michael Sandel vertelt ons in zijn lezing ‘What money can’t buy’ (2012) dat de marktwerking veel moraal uit de maatschappij heeft gehaald en dat geld niet langer enkel gebruikt wordt om noodzakelijke goederen te kopen, maar in toenemende mate alle aspecten van het leven van mensen beheerst. Hoewel geld goud uit De Nederlandsche Bank vertegenwoordigt, zal niemand meer wat schaaftsel goud bij deze bank opeisen, immers geld is alleen nog maar een ruilmiddel. Een miljonair met tonnen aan geld op de bank is rijk, vinden we, hoewel dit geld waarschijnlijk geen enkele fysieke manifestatie heeft!

Er is dus sprake van een overdraagbare schuld bij het kopen van iets. De persoon of instelling die van jou geld ontvangt, heeft daar iets van te goed, want alleen het materiaal, een munt van nikkel of een muntbiljet van papier, vertegenwoordigt bijna nooit de waarde van die munt of het product dat je koopt. Door inflatie – het minder waard worden van goederen – was op een gegeven moment het koper waarvan de cent was gemaakt, duurder dan de cent zelf, waardoor deze munt werd afgeschaft. Wat we in vele landen zagen, is dat de munten die een hoge waarde vertegenwoordigden, van zilver waren, en de lagere munten van brons of nikkel. In feite hebben we het hier over een ‘standaard van geld’ ofwel welke waarde geld vertegenwoordigt. Nu lijkt het heel wat dat we de euro hebben, maar nog geen tweehonderd jaar geleden, zo rond het ontstaan van ons Koninkrijk, had bijna elke provincie nog zijn eigen munt en op jaarmarkten in de steden rouleerden er dan ook verschillende munten, iets wat we ons nu bijna niet kunnen voorstellen.



Figuur 1.1 *Bankbiljet met opschrift te betalen aan toonder*

We denken bij geld vaak nog steeds aan contanten, maar ook je pin- of bankpas is eigenlijk geld. Geld in onze portemonnee noemen we chartaal geld en geld op onze bankpas giraal geld. Naast contant geld, pin- en bankpassen deed tot voor kort ook de cheque dienst als betaalmiddel (dus giraal geld). Eigenlijk zou je kunnen zeggen dat polissen en verzekeringen ook vormen van geld, dus giraal geld, zijn. Ze zijn op een gegeven moment in te wisselen voor geld. Veel mensen hebben een levensverzekering als appeltje voor de dorst of beleggen hun geld in aandelen om wat achter de hand te hebben. Anderen lenen juist geld, bijvoorbeeld in de vorm van een doorlopend krediet, waar dan weer een verplichte levensverzekering als dekking bij kan horen.

Een van de redenen waarom mensen in financiële problemen raken, is dat zij niet in de gaten hebben welke producten geld vertegenwoordigen, waar zij geld hebben uitstaan en dat veel producten en diensten geld kosten, waar niet altijd rekening mee is gehouden. Die polis moet bijvoorbeeld wel betaald worden en ook die creditcard krijg je niet voor niets.

### 1.3 Geld als economisch verschijnsel

Los van het betalingsmiddel dat geld is, meet het ook op macroniveau hoe een land er economisch voor staat. Zo is Nederland geen arm land waar mensen elke dag heel veel moeite moeten doen om aan eten te komen en er enorme rijen voor de bakker staan, maar hebben we gezamenlijk wel binnen Europa een extreem hoge private schuld, dus schulden van individuele mensen (*Trouw*, 24 november 2013)! Er is geen land binnen Europa waar namelijk

zoveel mensen een hypotheekschuld hebben! Je kunt je voorstellen dat als mensen deze schuld niet meer kunnen afbetalen er een groot probleem ontstaat, niet alleen bij de schuldenaren, maar ook bij de schuldeisers, die daardoor minder geld krijgen. De liquiditeit (dat wat het oplevert) komt dan in gevaar. We zeggen dan dat de schuldenaren niet meer kredietwaardig zijn.

Een land waarin de mensen geld te veel oppotten, haalt de mobiliteit uit de economie. Sparen is goed voor het individu zelf, maar slecht voor de economie. In ieder geval als mensen daarnaast weinig besteden of opeens dat geld massaal gaan opnemen. Dat laatste gebeurt gelukkig niet vaak, maar als het wel gebeurt, heeft een land een groot probleem! Hierdoor komt er dan opeens zoveel geld in omloop dat dit kan leiden tot een superinflatie, waardoor banken geen geld meer hebben om te investeren in de economie. Geld moet rollen en iedereen herinnert zich nog wel de oproep van premier Rutte om vooral weer meer te gaan besteden, omdat dit goed zou zijn voor die economie. Velen zullen dit een vreemde oproep hebben gevonden als je juist in economisch mindere tijden goed moet uitkijken dat je niet in de schulden komt. Toch klopt het wel dat een gezonde economie een ondernemende klasse nodig heeft om ervoor te zorgen dat de economie niet stagneert. De uitspraak van premier Rutte is dus wel te verklaren, maar tegelijkertijd doet zijn regering dat wat veel individuele mensen ook doen, namelijk bezuinigen en geld oppotten, terwijl dit in strijd is met het financieel gezond krijgen van mensen en ondernemingen. Op macroniveau wordt dus eigenlijk hetzelfde gedaan wat velen ook op individueel niveau doen. Het is dus maar de vraag in hoeverre je op macroniveau de economie weer vlot trekt door vooral veel te bezuinigen. Uiteindelijk zal het gaan om het vinden van het juiste midden om de economische crisis waarin we zitten, weer vlot te trekken.

#### 1.4 De geschiedenis van het geld in Europa

Het is algemeen bekend dat je voor producten elk jaar meer betaalt. Alles wordt steeds duurder. Veelal gaat het echter om de gevoelswaarde die mensen hebben dat veel producten opeens in sprongen veel duurder worden. Zo vergelijken mensen producten in euro's nog met de gulden. Een ijsje dat nu € 2 kost, daar betaalden we in het gulden-tijdperk  $f$  1 voor. Mensen vergeten dat als we nu als betaalmiddel nog de gulden zouden hebben, we voor datzelfde ijsje zeker  $f$  4 zouden hebben betaald! Toch kun je niet zeggen dat er een patroon te vinden is van goederen die langzaam en gelijkmatig steeds duurder worden. In zijn algemeenheid is dit wel zo, maar de geschiedenis laat zien dat de economie grillig is. In onze recente Europese geschiedenis zijn er tal van

voorbeelden waaruit dit blijkt. Onze oosterburen betaalden in december 1921 4 mark voor een brood. In augustus 1929 moesten ze er 840.000.000.000 mark voor betalen (overigens wel een uitzonderlijke situatie)!

Over geld gesproken, onze oude gulden is er dus eigenlijk helemaal niet zo lang geweest. De voormalige florijn kwam pas toen Napoleon Bonaparte eind achttiende eeuw alle provinciale munthuizen afschafte en we overgingen op één munt voor de hele republiek (Nederland is pas sinds 1813 een koninkrijk). De florijn, die ons geld tot 2002 het fl-teken of wel *f* gaf, was afgeleid van de stad Florence, waar in 1252 de eerste (gouden) gulden werd geslagen: de Florenus of de Florino d'oro, van goud dus. Florence was destijds een belangrijke handelsplaats. Op de ene kant van de munt prijkte de afbeelding van Johannes de Doper, de beschermheilige van die stad, en aan de andere kant stonden de naam en het embleem van de stad, namelijk een lelie. Vandaar dus de naam florijn. Deze florijn bestond uit maar liefst drieënhalve gram goud. Er werden door de eeuwen heen ook allerlei bijnamen aan deze munt gegeven, zoals baardmannetjes, pegels, pietermannen of, bij iedereen nog wel bekend, het Bargoense woord voor gulden: piek.

In de eeuwen daarna werd de florijn de munt voor zo'n beetje half West-Europa. Via Vlaanderen kwam de munt zo ook naar de Noordelijke Nederlanden. De eerste 'Hollandse' munt is waarschijnlijk tussen 1325 en 1350 in Brabant geslagen.

Het slaan van munten was een lucratieve bezigheid voor vorsten en stadsbestuurders. Werd de standaard van de munt te hoog, dan liet de vorst deze gewoon in waarde dalen. Elke beetje belangrijke stad of streek had zijn eigen munthuis. Munthuizen moesten hier belasting over betalen aan die vorsten en steden. Elk graafschap, elke provincie of 'vrije stadsstaat' had wel een eigen munt en zo circuleerden er op jaarmarkten vaak verschillende van die florijnen en waren er wisselaars aanwezig. Overigens kon je ook vaak gewoon met verschillende munten betalen als het gewicht aan goud of ander metaal maar gelijk was. Napoleon Bonaparte maakte hier dus een eind aan. Hij vond al die verschillende munten in zijn Rijk (de Nederlanden waren als de Bataafse Republiek onderdeel van het Franse Rijk) maar niets en wilde één munt.

Gek genoeg mocht je tot 1877 nog met munten van die voormalige verschillende munthuizen betalen en werd er pas in 1901 uiteindelijk bij wet bepaald dat de gulden het enige wettelijke betaalmiddel in Nederland werd.

Het edelmetaal heeft lange tijd de waarde van ons geld bepaald. Tot 1967 waren onze guldens en rijksdaalders van puur zilver en dat voelde je dan ook in je beurs (de eerste zilveren gulden werd geslagen in 1832). Na 1967 waren ze van nikkel. Vooral de zilveren rijksdaalder was behoorlijk groot en had een

doorsnede van bijna 4 cm. Tevens stond er tot de tijd van Napoleon van alles op: heiligen, muntheren, vorsten en wapenschilden.

Keizer Karel V voerde in 1521 onze Nederlandse (decimale) gulden in, waarvan overigens de rekeneenheid heel lang de stuiver is geweest. Je vroeg of las dan dat een bepaald product 40 stuivers kostte, in plaats van 2 gulden.

Naast de gulden hebben we in de geschiedenis de volgende munten gehad: achtstuivermunten, een halve cent, één cent, tweeënhalve cent, vijf cent, tien cent, vijftwintig cent, een halve gulden, één hele gulden, tweeënhalve gulden en vijf gulden. Voor bepaalde gelegenheden werden er dan ook nog wel eens munten van tien, vijftwintig, vijftig en honderd gulden geslagen.

Al deze verschillende munten droegen namen als duiten, soevereinen/patagons (48 stuivers), zilveren ridders, schellingen, schilden, plakken, dukaten, oorden, stuivers, dubbele stuivers/dubbeltjes, kwartgulden/kwartjes, halve gulden, gulden, anderhalve gulden/daalders en rijksdaalders/tweeënhalve gulden. De uitdrukking 'op de markt is je gulden een daalder waard' betekende dat je voor één gulden iets kon kopen ter waarde van één gulden en vijftig cent, terwijl de daalder al rond 1845 is verdwenen. Een ander gezegde is 'een duit in het zakje doen of geen rooie duit hebben'. Een duit was bijna niets waard en de waarde was ook bijna niet vast te stellen (spreek uit: doeyt). In de Tweede Wereldoorlog is er dan nog geld geslagen van zink vanwege het gebrek aan andere metalen en de kostbaarheid hiervan, en gingen veel producten op de bon.

Van 1948 tot 2002 zijn er 6,4 miljard Nederlandse munten geslagen, waarvan 747 miljoen gulden. Een deel hiervan bevindt zich als verzamelobject nog steeds bij mensen thuis hoewel deze munten geen officiële waarde meer hebben.

Het papiergeld ofwel het bankbiljet kwam voor het eerst op in de Gouden Eeuw (zeventiende eeuw). Bij de Amsterdamse wisselbank kon puur goud worden omgewisseld voor bankgulden, een waardepapier waarop stond hoeveel goud je te goed had. Andersom vertegenwoordigden bankbiljetten het goud in de kluisen van De Nederlandsche Bank. Tot 1820 kon men bij de wisselbank met goudstaven terecht. De bankbiljetten die wij nu kennen en waarmee we overal betalen, dateren van latere datum en kwamen pas op halverwege de achttiende eeuw. In deze eeuw zagen de meeste mensen eigenlijk helemaal geen bankbiljetten. Mocht bijvoorbeeld een handelaar een bankbiljet krijgen (het kleinste was dat van 25 gulden), dan werd dit meteen omgewisseld voor klinkende munten, zo weinig vertrouwen had men er in.

Bankbiljetten hebben ook allerlei namen gehad, zoals een geeltje, een groentje, een joet, een snip en een oord. Ook al bestaan deze biljetten of sommige munten niet meer, in gezegden leven zij voort: wie voor een dubbeltje geboren

is, wordt nooit een kwartje. Overigens was dit gezegde eerst: wie voor een oord geboren is, wordt nooit een stuiver! Zo zie je maar, zelfs het gezegde werd aangepast aan de veranderde munt!

## 1.5 Steenrijk

De waarde van iets werd niet alleen vertegenwoordigd door geld. In de Middeleeuwen waren mensen *steenrijk* als ze veel stenen bezaten. Een steen was een duur product en alleen de huizen van de rijken waren van steen. Tot een eeuw geleden waren vooral kloosters steenrijk omdat ze veel legaten (erfennissen) kregen en als zij de zorg voor iemand op zich namen, verviel ‘land en goed’ aan het klooster. Ook als dank voor het zielenheil verwierven zij het nodige geld en goederen.

In land zat ook rijkdom: hoe meer land je bezat, hoe rijker je was. Tot aan de Tweede Wereldoorlog werden mensen vooral rijk door huizenbezit. Had je wat geld te besteden, dan kocht je huizen, die je vervolgens weer verhuurde.

Op dit moment beleggen mensen hun geld in aandelen in de hoop dat deze na verloop van tijd meer waard worden. Met de winst kun je dan nog meer aandelen kopen en zo kun je meer zeggenschap krijgen over het reilen en zeilen van de organisatie die de aandelen uitgeeft. De afgelopen jaren hebben vanwege de crisis heel wat particulieren en bedrijven aandelen verloren. Denk bijvoorbeeld aan pensioenfondsen die hun geld beleggen. Als de koersen dalen, verliezen zij geld. Duurt dit te lang, dan kunnen de uitkeringen van pensioengerechtigden in gevaar komen.

Tot ongeveer de Tweede Wereldoorlog was het bijna onmogelijk rijk te worden als je arm was, of andersom. Eeuwenlang hielden de rijken elkaar in het zadel en de armen bleven arm. Denk maar weer aan het gezegde: ‘Eenmaal voor een dubbeltje geboren, zul je nooit een kwartje worden.’

De afgelopen decennia zijn de zogenoemde ‘nouveaux riches’ opgekomen. Opeens konden mensen enorme geldbedragen winnen of ze belegden een klein beetje geld zo goed dat hun geld met wat geluk verveelvoudigde. Aan de andere kant konden diezelfde mensen opeens ook in armoede vervallen. Denk bijvoorbeeld maar aan Marco Borsato, die in 2009 heel wat geld verloor. Rijk worden (en blijven!) had eeuwenlang alleen te maken met geboren worden in de goede klasse, maar tegenwoordig is het vooral een kwestie van slim zijn met een vleugje geluk. Mensen die op de juiste momenten de juiste keuzes kunnen maken, kunnen hun financiële slag slaan. Om tot een redelijk financieel onafhankelijk bestaan te komen zul je dus de juiste beslissingen en keuzes moeten maken.

### Maakt geld gelukkig?

*Martin van der Laan*

Ze beweren van niet. Maar we snappen Wim Sonneveld: *Je hoort vaak zeggen dat geluk niet zo te koop is / maar geld doet wonderen en vooral als 't een hoop is.* Doe ons gerust een emmer poen; dat winnaars van groot geld in de put raakten, dat willen we zelf ook eens meemaken.

Word je echt gelukkiger door een vorstelijk inkomen? Wetenschappers betoogden onlangs in *Science* dat een mens dat niet kan weten, omdat hij er zelden bij stilstaat hoe gelukkig hij eigenlijk is (was). Laat je hem dan zomaar zijn dagelijkse gemoed evalueren, dan vraag je om illusionaire antwoorden.

Daniel Kahneman, winnaar van de Nobelprijs voor economie, en collega's schrijven dat de tevredenheid in de afgelopen veertig jaar constant bleef, terwijl de inkomens fors stegen. Geld resulteert in een kortstondig zonnetje.

Toch, als we erover nadenken en mogen kiezen... Tja, weet Kahneman, als je een mens laat speculeren over de invloed van één aspect op zijn stemming, zoals rijkdom of een aantrekkelijke partner, ontkomt hij niet aan een overdreven beeld: 'Dat moet heerlijk leven zijn.'

In Kahnemans jargon heet dat een *focusing illusion*: iets belangrijker maken dan het voor je is. Daar tuinden door hem ondervraagde studenten ook in.

Vraag 1: En, hoe zit je erin, beetje gelukkig? Vraag 2: Hoeveel dates had je de afgelopen maand? Het verband tussen beide antwoorden bleek nihil. Maar studenten die de vragen in omgekeerde volgorde kregen, waren op een idee gebracht: nu kwam er een duidelijk verband tussen het aantal afspraakjes en de mate van tevredenheid naar voren.

Dat is de makke van welzijnsstudies, weet Kahneman. Hoe snel maak je valse intuïties los? Zo dus: 'Zou je je met een leuk centje niet prettiger voelen?' Terwijl het amper van invloed is. Kahnemans doordenker: 'Niets in het leven is echt zo belangrijk als dat je denkt dat het is als je er eens over denkt. Win je geld, dan houdt je dat even bezig, tot je aandacht 's morgens weer naar het ontbijt gaat.'

Nou? Kahneman rekent voor in *Science*: Japanners verdienen het vijfvoudige van decennia terug maar hun geluk groeide niet mee. Wereldwijd schijnt de tevredenheid van de mens te stagneren bij een bruto nationaal product van 12 duizend dollar. En vraag je mensen van dag tot dag naar hun welbevinden, dan lijkt het verband met hun beurs tamelijk gering. Tenzij er iets wringt. We kennen allemaal de neiging om naar ons relatieve inkomen te kijken: je wilt er uitspringen ten opzichte van je burens.



Maar een dikke portemonnee went snel. Noem het hedonistische aanpassing. Bij een groeiend inkomen schakelt de gefortuneerde trouwens geenszins over op het grote genieten. Nee, hij gaat meer werken, zoekt het in actieve vrijetijdsbesteding. Kijk, denken Kahneman & co: als je mensen een zak geld voorspiegelt, komen valse voorstellingen boven, van een groot plasmascerm en iedere dag golfen. De realiteit is: meer werk, actievere tijdsinvulling en meer spanning. Daar word je niet ongelukkiger van, maar evenmin gelukkiger.

(Bron: *Trouw*, 10 juli 2006)

### Vragen en opdrachten

1. Over welke vormen van geld beschik jij en waarvoor gebruik je deze?
2. Houd een interview met bijvoorbeeld je ouders of grootouders en maak een overzicht van de vormen van geld waarover zij beschikken en waarvoor zij deze gebruiken. Interessant is om te kijken hoe zij geleerd hebben met geld om te gaan en wat er in de manier van omgaan met geld in de loop der jaren voor hen is veranderd.